

LIDÉRCZFÉNYEK.

ELŐSZÓ

A POZSONYI SZÍNHÁZ MEGNYITÁSÁRA

IRTA: JÓKAI MÓR

Régmúlt idők borongó ködhomálya
Takarja a mesét: — a hős magyar nép
Honnan eredt? mi vérből származott?
— — „Hunyór” s „Magyar” Nimródnak két fia,
Huszonkét társival vadászni járt,
Maeotis nagy tavának berkiben. —
— Legelső hajnalkaczagás alatt
Verték föl a gímet és üldözik,
Míg csillagosá lett az ég fölöttük. —
— Tündérhagyás volt a gím maga is:
Az esthomályban elveszett a vad.
Hanem helyette a tó martjain,
A nefelejtscsel himzett pázsiton,
Huszonnégy csába fény tánczolt előttük
Karélyban, — lejtve, — szökve és keringve,
Fűzérbe fonva, — párban rengve-ringva.
Kettő közülök: a legfényesebb láng,
A többit látszot a körben hajtani. —
A táncos láng megannyi lány fején volt;
A hogy szoktak virágot fűzni mások;
Nekik csillagvirág volt koszorújuk.

— — Deli szüzek: — egy más világ lakói,
Hol az erősb nemet nem ismerik;
Csak sejtett lény a férfi még előttük:
Miként halandó szívnek angyal arcza;
— Magukbna játszanak dalolva, lejtve,
És éneküktől csillag hull alá,
S lábuk hegyétől zöldebb lesz a fű.
Nagy pávafarkú éji lepkeraj
S álomlegyezgető tündelevény
Repked körültek, miket odacsalt
Az éjsötétben feltűnő lobogvány.—
— Csábtermetük takarja égi mez:
Atlátszó fűstarany, mely rátapad:
Szivárványos kagylótól hártafosztlány,
És őszi pókfónálbul szőtt lepel.
Miken átfénylik a tündéri hab test
Gyöngéd almavirág színe.
— A két vezérszűznek palástja is van:
A földig omló haj: — selyem, — aczél: —
Az illat, mit körül árasztanak,
A gyönygyvirágon átszűrt ámbralég:
Szemükben vízbe néző ég van, mely leszédít.
Bűbájt sugárzik arczuk, termetük:
— — A szépség oly fény, melynek árnya nincs.

E fény vakítá el *Hunyórt* s *Magyart*,
„Kik vagytok túlvilági tünemények?”
A meglepett tündércsapat vihongva
Bűjt össze két királynéja köré,
Takarva, még se rejtve bájait,
S csengő-pengő szavakkal válaszolt:

„Szép deli
Szívbeli
Földi legények!
Jőjjetek,
Éljetek
Menynyei kéjnek.

Nem gyötör
A gyönyör:
Kinja is édes,
Alva vagy,
Halva vagy:
Csak szived érez.
Titkokat
Osztoget
Csókja az ajknak:
Boldogok,
Angyalok,
Kik belehalnak!”

— — A délczeg ifjak szívét megvevé
A méznél édesebb hizelkedő szó.
A kiknek éltető lég a szabadság,
És annak szűk még a kerek világ is,
Kik büszke homlokuk be nem boríták
Se dörgő ég, se érczbálvány előtt:
— Rabjául elszegődtek mézszavaknak.
A két tündérnót *Hunyor* s *Magyar*
A többit elvevé a társ csapat.
S tündérményekkel nemze nemzetet.
— E szívkötésbül támadt a magyar nép.
Ennyit tudnak a mondák őseinkről.

*

Meglátszik rajta most is származása:
— Míg más a földdel számol, arra épít,
Ő elcsapong mesék tündérhonába
S a kit megkötni nincs elég erős láncz,
Azt meghódítja a hizelkedő szó;
— Mint őseit Maeotis nagy tavánál.

*

Itt áll a népek zúgó Babelében;
Kiválasztá magának a helyet,

Hová örök időktől fogva mindig
Egymást temetni jött nép nép után.
S nevezte azt „hazának” és szerette. —
— Köröskörül a napjárás alatt
Nincs egy rokon, ki hozzá hajlana.
A csillagot sem hija senki annak,
A minnek ő: — a „gönczöl” — „medve” másnak.
S az „Isten szeme” másnak „Lucifer.”
— Egy nemzet, melyet senki sem *szeret*;
Hanem mindenki *dicsérget* hizelegve,
— — Óh e hizelgés mennyit ronta rajtad.
Te tündér *alirumnák* ivadéka!
Dicsérték hős vitézi véredet:
S te azt patakként ontád mindenütt,
Hogy a magasztalásnak megfelelj.
Nem volt elég, hogy *négy fehér folyód*,
Ott czimeredben pirosra festéd,
Hogy *hármás halmát* oltárnak tekintéd,
A melyen véred áldozatja füstölt:
Balkán, — *Apennin*, — és *Thábor* hegye
Őrzi nevednek vérrel írt nyomát.

Magasztalák nagylelkűségedet,
Vendégmarasztaló nyílt hajlékodat,
Mig elhivéd, hogy a gondatlan pazarlás
Magyar erény, — s jól élt, ki vigan élt.
— Dicsérték délczeg termeted: hogy illik
A pompás ősi viselet reál!
S te büszke voltál, hogy ragyogni látnak,
Előre tolnak és irigylenek.
— Magasztalák szép tehetségeid:
Költőidet és állambölcseid.
S te azt tartád, minnek tanulni is,
Ha már anélkül is lángész vagyunk?
— Azt mondták, hogy „nemes” vagy s úgy
tevé:
Nemesnek dolga mindig *osztogatni*:
Szolgáljon, gyűjtsön pór és idegen!
— Zenédrül szólta elragadtatással.
Ezt már aztán mivelted tűz-erővel:
Mig egyszer végre úgy tapasztalád,
Hogy a ki jól meg-szándokolt dicsérni,
“Czigányországnak” kente fel hazádat.

*

Hálá' az égnek, most már *szidni* kezdnek!
Ez gyógyulásod biztos jó jele.
Szemedbe mondják, hogy hogy szegény s
kicsiny vagy,
Hogy elmaradtál! — Óh be jól teszik!
Nem az neked a jóltevőd, ki dicsér;
Hanem ki ócsárol, ki rádpirít.
Álomba ringat a hizelkedés;
A feddő szó az, mely életre ébreszt.
Háládatos légy ellenségeidhez:
Azok neked legjobb barátaid.
Mert megtanítanak önerőd kifejténi

— Ne szó: de tett védjen meg ellenük! — —

*

* * *

Mivelhogy most már ugyanis benne vagytok,
Engedjétek meg, nemzetem szülőtti,
Hadd áljak én is egyszer valahán
Azok közé, a kik Jeremiás
Siralmaikat olvassák a fejedre. —
— Sokáig és annyit dicsértelek.
Talán sok is volt? meg is árthatott?
Vegyétek fel, ha vége felé
Zsémbelni kezdek: — hisz öreg vagyok:
Apátok is lehetnék: — s az apától
Nem fáj a korholás, én úgy tanultam.
S ez most a legjobb alkalom reá. —
— Új műzsatemplom épült szép hazánk
Hajdanta fő-főnek hitt városában.
Van fény elég az ünnepélyes estén:
Villany, görögtűz, még tán fáklyafény is.
— Ilyen sok lángot többször láttam én már,
És hozzászítva keblünk hó *parázsát*
Lángszellemét a művésztársulatnak,
S gyémánt kereszt~~tűzét~~ a bájoló
Szép hölgyfüzér tündércsillag szemének,
Neveztem azt együttes “*Vesztalángnak*”
Mely oltárunkon majd örökkön ég ...
Aztán dehogy volt Vesztaláng! — Elég,
Ha az első előadáson át kitarított.
Csak *szalmatűz* volt; s három hold után
A holló károgá, “Kár volt ragyognunk!”
Ez a mi három *bolygófény lidérczünk*:
Görögtűz, fáklyafény, és szalmaláng.

*

De hát a szalmatűznek hamva is van.
Ki jön a fejére szórni azt? — Legyünk
Igazságosan osztozó öröklők,
S vegyük ki a magunk részét belőle.
Először is tisztelt nagy *közönség*,
Ez a minden nagy úrnál még nagyobb úr,
Erősebb a félisten Herkulesnél
És Dárius királynál gazdagabb.
Csak egy a baj: — nem tudni, hol lakik?
Nem tudjuk, hol keressük, hogyha nincs itt.
A kit csak kérdünk: hol van a közönség?
Mind szertenéz és vállvonitva mondja:
“Én nem vagyok: tán a szomszédom az!”
— Tűz, láng vagyunk az első lobbanásnál,
Nem rettenünk el a terhes áldozattól,
Építünk templomot a honni műzsa
Örök állandó lakhelyéül
S mikor megzendül annak csarnokában
Az édes anyanyelv költői hangja,
A honni dallam czimbalom zenéje,
Reng tapsainktól ég és szuffita:
Három napig Olympot ostromoljuk.
Hadjárat foly páholy, zártszékjegyért. —
Azon túl aztán — konghat a terem.
— Az egyik unja azt az árva drámát,
A másik félti az erkölcsseit

Pajkos kis operettől, harmadik
Botránykozik népszinmű póreségén.
— Mért nincs ballett? Ha van, mért nem
különb
— Rosz a kiállítás! A díszletek!
A jelmezek; — a hölgyi toilettek!
Nem kor — s divatszerűk! Zsibáru tárgyak!
Az énekesnők hangja fátyolos!
A ténor nem hall, — baritón rekedt!
A hős szerelmes lusta! Rendezés rosz!
Hát még az egyhangú repertoír?
Mért nincs ujdonság? ha van, mért bukik?
Kínszenvedés itt a színházba járni!
— — Aztán beleavatkozunk a szinfalak
Titkos hadjáratába — pártolóként
Az egyik primadonnát Montechi,
A másikat pártolja Capuletti,
S ki a kettős tusában áldozat lesz,
Az a szegény Mercutio — director.
— Virág, babér, az hull, miként a zápor;
De főzeléknek egyik sem való:
A múzsa papja abbul meg nem él.
— Eső esik, nap süt, hideg, meleg van:
Az mind jó cím színházból elmaradni.
Farsang alatt nem érünk rá: a bőjtben
Kegyes lélek honn ájtatoskodik.
S nincs olyan classicus darab, kiért
Feláldozunk egy pagát ultimot.
S ha végre mégias megszorítanak,
S egy hirhedett darabba elmegyünk,
Azt mondjuk: „szebben adták *Bécsben* ezt!“
És ócsárujuk azt, mi a magunké.
S utolsó mentségünk, hogy szűk a pénz,
Bornak, búzának nincsen ára;
Színházra nem telik: rosz volt a termés. —
De hogyha egy lovarművész csapat
Felütte a szomszédban sátorát:
Annak van jó szüret és aratás;
S legyózi a bohóc a szinművészt,
Komédia csikó a pegazust.
(Megverte Pán a versenyben Apollót)
Thespis tolhatja odább talyigáját.
— — Ez a mi részünk volt a hamuból
Következik most az *igazgató?*
Ey mind, ahány van, szélső optimista:
Arany hegyet, arany Kárpátokat
Iger magának és mindenkinek. —
Ha Kanahán „igéret“ földje volt,
Úgy a színház igazi Kanahán. —
— *Fehér lapot* ad mindenkinek:
Hadd írja rá, a mit csak szíve óhajt; —
A megadás — az aztán a *fehér lap!*
— Mikor *megjön*, az arcza úgy ragyog!
Tele neki az ég mind hegedűvel.
S nem gondol rá, hogy a sok hegedű
Mind enni kér: azt mind gyantázni kell!
— Az én *igazgatói ideáлом*
Ott van éjjel-nappal a szinpadon:
Rendez, tanít: minden művészinek

Talentumát fejleszti, gyakorolja:
Belemélyed a megszerzett darabba,
Kiaknázza annak előnyeit;
Művész csetepatékat elsimít,
S közhírré válni belpanaszt nem enged.
Kártyát, dákót soha kezébe nem vesz:
Vadászni nem jár, — s nem les sült galambra;
A primadonnáknak nem udvarol,
S a kardalos nőket is tiszteli;
Tud méltányos lenni, de szigorú is:
S ügybuzgalomból *példát* ad maga
Kutatja a közönség kénye-kedvét:
A hol tüzes, ott üti a vasat,
És néha a dobot is. Czélszerű
Hirdetni, amit látni érdemes:
Reklámnak is van magas iskolája.
És aztán a mi földolog minálunk:
Az én igazgatói ideáлом
Nem nyújtózik a pokrócznál tovább!
Bőségben számít inséges napokra:
S inkább az éhkopot nyeli maga,
Hogy tagjait ne hagyja kuncsorogni.
— De hát az ily igazgatói eszmény,
Valljuk meg, — hogy nagyon ritka madár,
A rendes képét többször ott találjuk
A varrott himzetemnek a *viszszályn*.

*

Következik maga a hadsereg,
A *múzsatábor*. Annak is kijut
A szalmatűz hamvából osztaléka.

De hát megáljunk! Igazság legyen.
Tetézzük meg elébb a mérlegünk
Jobb serpenyőjét minden *érdemével*:
S midőn itélni készülünk fölötte,
Az *első szót a védelemnek* adjuk.

Könnyű bírálni a szegény vándor-
Szinészt, onnan a magas paripáru!
De fölemelni nehéz földadat.
— Mi hozta őt ez utra? Csába vágy.
Örök emésztő szenvedély heve.
Mit hoz magával? Szívet, mely túl-érez,
Képzelmet, a mely mindent átölel,
Aranyportul csilló reményeket:
Fogékony keblet; hangbíró tüdőt,
És gyomrot, — mely alkudni hágy magával.,

Egyik vidékről a másikra vándorol.
Hirdetve mindenütt a honszerelmet,
Az édes otthon nyugtató varázsát,
Harczoknok diadalmát, ős erényt;
Pedig magának nincsen otthona.
Az egész ország édes földibül
Neki csupán az országút jutott.
S ha még oly nagygyá lesz is a haza,
Olyan nagy nem lesz, hogy őt betakarja.
S bár legalább a szinpad volna az,
A melynek álmodá, a báj-világ!

Hamletre készül s kénytelen kiállni
„Vad Marczinak“ a jó „Mátyás diákban“:

Ma énekel, holnap meg deklamál;
S csepü-szakállal játszik öreget;
Cachirozott tortákból lakomázik,
S üres pohárból mámort kortyogat;
Shakespeare rá nézve *reáltudomány*:
„Egy országot egy lóért!” ha uton van:
S „Szegény Tamás fázik!” ha helybeért.
— Csak a *Szakácskönyv* rá nézve *poézis*:

Mi abba' van: az mind csak *képzelet!*
És a közönség zsarnok: azt kívánja,
Hogy a színész tánczoljon és nevéssen
Mikor legjobban sirni volna kedve.
S aztán nem tapsol, hanem kritizál.
— Háladatos csupán a kakszló:
Az legalább nevet, ha ő dühöng.
— Minden nap új szerep: belé se nézhet;
De a közönségnek mindennap új kell.
Nem is kísérti hát meg, hogy tanulja.
A hogy a föld kering a Nap körül,
Úgy húzza őt magához a sűgőlyuk
— Tanulna, ha volna mestere.
De csak *magát* találja mindenütt fel,
A többi kontár, azt mind megveti.
— S ha egyszer itt a rég várt alkalom,
S lelkének összesített erején
Megalkot egy mesteri szerepet,
Melyben felülmúlja önönmagát:
Mikor a végső jelenésbe meghal,
Üres padok s egy pár unatkozó
Ingyenjegy képzí gyászkiéretét. —
— Ifju korában tartja a remény,
Vénségiben az irgalom s panasza.
S ha meghal, kő nem őriz meg nevét. —
— Ki a vándorszínész éltét bírálja,
Gyöngéd ujjakkal nyúljon a sebekhez,
S a kést csak ott bocsássa elevenbe,
Hol roncsoló fekélyt kell irtani;
De ott ne ismerjen kimélet!

Az újabb nemzedéknek mondja el:
Hogy a vándorművészet *multja* fényes;
Kik úttörői voltak Tháliánknak,
Azoknak is vándorbot volt kezében
S nem koldusbot, tündéri pálcza volt az!
Az a varázsbot, mely, hová letűzték,
Kizöldült és arany gyümölcsöt terme,
Az ily pusztában bujdosónak
Nem “koldús” a neve; hanem “apostol!”
— Akkor csak húsz harminc szellemvitéz
Képezte a művészet táborát,
És oriások váltak ki közülök:
Most légió a számatok! Sok ezren
Eljtenétek, mit azok kivívtak?
— A hír magas: nőjjon, ki érte küzd.
A kor haladt *előre*: — csak Ti hátra?
— Ha a deszkapajtákat a honi
Vándorművész *hajdan*, láng szelleme
Sugárral olymppá melegíté;
Ti márványcsarnokokban jéggé fagytok?
— Mig üldözött volt a művészet, addig

Tudott égnek repűlni, mint a hattyú;
Most, hogy pártolva van, most fog-e
Tipegni és bujdosni, mint a kácsa?
Tiétek a siker diadala,
Tiétek a bukás szégyene is.
A ki hivatva van megmenteni
A művészet becsületét hazánkban,
Első hadsorban a *művész maga*. —
Előre hogyha törtök, nem marad
El a siker s dicsőség nyomotokból;
De rátok nézve nincs elernyedés;
S ha buktok: nincsen mentség s irgalom.

*

Ezekkel hát szépen elkészűlék!
Jövök a legerősebb férfira:
Hol vagy “*birálat?*” Állj elő *vitéz!*
S légy egyszer már bírálva magad is.
Bizony szép hivatás ez a tiéd:
A *szellemnek* lenni *doktora!*
Tapintani a múzsa üterét:
Felfedni a rejló kórtünetet.
És praescribálni írt, vagy lapdacsot;
Dömöczkölést, vagy légváltoztatást.
— De te igen sokszor csak kuruzsolsz.
Hizelgő szóval nagyraneveled
A hiúságnak kinövéseit,
Jó czimborából könnyen *Rosciust*
Csinálsz; — kit nem szeretsz, porig alázod
Imádatod tárgyát, szép hölgyedet
Rögzött hibáiban dicsőited;
Vetélytársnéját tinta-árban fojtod.
Kezdő művésztől sokat követelsz,
A végzettnek felhányod éveit,
Nagyítóval nézed, ki hizeleg:
Ki elfelejt köszönteni, az ellen
Talmát használod fel mérő szalagnak.
Ha megharagszol az igazgatóra,
Szidod derű- s borúra untalan,
Leszólod az egész előadást,
S a színházajtóból szétkergeted
A publikumnak olvasó felét.
Ilyenformán a gyöngé Tháliának
Tyukszem helyett levágod a fejét,
Akkor te nem doktor; hanem bakó vagy!
Hintsd a fejedre a hamut te is!

*

Csak most jövök magamhoz. Mindezek
Kemény szavak voltak s megérdemelve;
De tán nem *itt* lett volna helyük.
Hiszen *Pozsonyban* a magyar művészet
Meg ne bukkott soha. *Nem új az itten*.
A hányszor nemzeti művészetünk
Vendégül itt járt, mindig úgy fogadták,
Mint istennőt, mint fejedelmi asszonyt.
Most *otthonába* jön: — nem félttem őt *itt*
De amit mondtam, nem bánom, hogy
mondtam.
— *Lányomnak* szóltam, hogy *menyem*
megértse.

